

Žrtve i savremeni društveni kontekst: teorija, praksa i aktivizam

TEMIDA
Mart 2013, str. 71-92
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1301071M
Pregledni rad

Žrtve vršnjačkog nasilja¹

ZORICA MRŠEVIĆ*

U tekstu se predstavljaju činjenice vezane za žrtve vršnjačkog nasilja, kao vrste nasilja koje vrše maloletna lica/deca protiv drugih maloletnika. Autorka analizira četiri osnovne karakteristike vršnjačkog nasilja, koje određuju položaj žrtava tog oblika nasilja: nesrazmernost moći između nasilnika i žrtve, postojanje namere povređivanja, stalna prisutnost pretnje ponovljenim nasiljem i prestravljenost žrtve. Identifikuju se (fizička i društvena) slabost žrtve i njena različitost kao glavni uzroci opredeljivanja nasilnika da ih maltretiraju i koji čine osnovu tipologije žrtava. Kako se rad fenomenološki oslanja na javno prezentirane izveštaje o slučajevima vršnjačkog nasilja, u periodu od septembra 2011. do kraja 2012., sve glavne navode autorka ilustruje konkretnim primerima koji su se odigrali u fokusiranom periodu. Izlažu se predlozi mera protiv vršnjačkog nasilja, od onih već etabliranih, ali i onih nedavno predloženih, kao što je tzv. Aleksin čas.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, slabost i različitost žrtve, grupno nasilje nad pojedincima, Aleksin čas, škola bez nasilja.

Uvod

Široko je rasprostranjeno uverenje da nasilje i zlostavljanje dece od strane druge dece u Srbiji već godinama uzima maha, kao i da su česti slučajevi kontinuiranog nasilja grupe dece nad jednim detetom. Vršnjačko nasilje je nasilje u kome se na obe strane (i nasilnika i žrtava) nalaze deca istog ili sličnog uzrasta (Etinski, 2010: 1). Žrtve su najčešće slabija, nemoćna, ometena deca, ili mlađi kao žrtve starijih. Predmet ovog rada je fenomen žrtava vršnjačkog

¹ Ovaj tekst je nastao kao deo projekta na kome je autorka angažovana: Društvene transformacije u procesu evropskih integracija–multidisciplinarni pristup, koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u periodu 2011-2014.

* Zorica Mršević je naučna savetnica u Institutu društvenih nauka u Beogradu i profesorka Fakulteta za evropske pravne i političke studije u Novom Sadu. E-mail: zmrsevic@idn.org.rs

nasilja, odabran kao jedan od načina razumevanja mehanizama funkcionisanja tog specifičnog oblika nasilja koje vrše deca protiv druge dece. Odgovori na pitanje kako, kada i zašto neko postaje žrtva svojih vršnjaka, smatramo, može suštinski da doprinese identifikovanju i preveniranju i vršnjačkih nasilnika i samog vršnjačkog nasilja. Cilj rada je ukazivanje na karakteristike i specifičnosti žrtava ovog vida nasilja, kroz najdrastičnije, nedavne primere viktimiziranosti dece vršnjačkim nasiljem, o kojima su izveštavali mediji. Cilj je i da se, kroz kritički osvrt na dosadašnje efikasne (ali i one neefikasne) mere sprečavanja viktimiziranja dece vršnjačkim nasiljem u školama, identifikuju prave mere preventivnog karaktera i mogućeg sankcionisanja tog socijalno devijantnog i opasnog ponašanja maloletnih lica u školskom ambijentu.

Kao metodološki inovativan postupak koristi se autentična građa medijskih izveštaja o slučajevima vršnjačkog nasilja u fokusiranom periodu od septembra 2011. do decembra 2012. godine, na osnovu dnevnog pressclipping-a vođenog u Stručnoj službi Zaštitnika građana². Iz tog pressclipping-a ukupno je izdvojeno pedeset članaka koji govore o slučajevima vršnjačkog nasilja. U tumačenju njihove sadržine se koristi diskurzivna analiza, dakle kvalitativna istraživačka metoda činjenica slučaja (u kojoj se za razliku od kvantitativnih metoda ništa ne prebrojava, niti na neke druge načine numerički obrađuje). To je inače, redovan postupak u tzv. kriminologiji svakodnevnih kriminalnih pojava³, gde se, kao izvor sadržinski ilustrativnih primera, koriste stvarni, najnoviji događaji do kojih se dolazi upravo prikupljanjem medijskih izveštaja, uz punu svest da su medijski izveštaji o devijantnom ponašanju bilo kojeg tipa ponekada i mogući mehanizmi redizajniranja stvarnosti⁴. Do toga npr. dolazi ako

² Pressclipping Zaštitnika građana vodi Branka Kaljević nekadašnja novinarka Vremena, na teme kojima se bavi taj organ (vršnjačko nasilje je jedna od tih tema), u selektovano praćenim medijima najtiražnijih glavnih štampanih medija (Politika, Danas, Vreme, Blic, Večernje novosti, Dnevnik, Kurir, Alo, Press) i dva elektronska medija, RTS i B92.

³ Oblast „kriminologije svakodnevnih pojava ili svakodnevnog života“ terminološki i sadržinski se pojavila pre više od trideset godina, npr. u radovima Elshain, 1981, sledeće decenije Felson, 1994 i Henry i Einstadter, 1998, da bi se nastavila i tokom dvehiljaditih u radu, npr. Kleinman, 2006.

⁴ Pada u oči pojava pravog talasa izveštaja u medijima o vršnjačkom nasilju do čega je došlo krajem 2011. i naročito u prvoj polovini 2012. (dakle za vreme predizborne kampanje) koji se koincidentalno vremenski podudara sa uočenom pojavom umanjivanja posledica partnerskog nasilja isključivanjem (zapravo, pravim nestajanjem) medijskih izveštaja o ubistvima žena od strane partnera. I jedna druga pojava skreće nužno pažnju na funkcionisanje medija i moguće vanmedijske uticaje, kao i komunikacione strategije prilagođavanja medija, ne nekoj posebnoj ideologiji, već više predizbornim marketinškim političkim aspiracijama (Mršević, 2012a: 114). To nimalo ne umanjuje naučni značaj problema o kome je reč u ovom tekstu.

se pojedini incidenti i događaji koji inače nisu povezani, medijski predimenzionirano predstavljaju kao povezani simptomi istog, navodno pretećeg oblika nastupajuće opasnosti (Tompson, 2003: 46), u konkretnom slučaju od npr. učestalog, brutalnog viktimiziranja dece od strane njihovih vršnjaka. Naslovi su zaista ponekada uznemirujući: „Devojčica dobila potres mozga dok su je maltretirali vršnjaci iz škole“, „Novi Sad: Primorali desetogodišnjaka na oralni seks“, „Jelenu napali tri puta za mesec dana“, „Pretukli dečaka zbog jakne“, „Grupa đaka tukla vršnjaka, ostala deca skandirala „Ubij Ciganina!“, „U Novom Sadu sekirom jurili učenika po školskom dvorištu“, „Niš: Đaci dolaze naoružani na časove“, „Tinejdžer silovao nemoćnog dečaka“.

Karakteristike vršnjačkog nasilja

Da bi se shvatio položaj žrtve vršnjačkog nasilja, ko i kako postaje žrtva, potrebno je uočiti četiri osnovne karakteristike vršnjačkog nasilja: 1) nesrazmernost moći između nasilnika i žrtve, 2) postojanje namere povređivanja, 3) nasilje nikada nije jednokratno, već se ponavlja u određenom vremenskom periodu u kome, osim nasilnih činova, postoji i stalno prisutna pretnja nasiljem i 4) prestravljenost žrtve (Etinski, 2010: 11).

1) Nesrazmernost moći se uočava u svim slučajevima vršnjačkog nasilja, (slično kao i u većini slučaja nasilja među odraslim osobama). Konflikt dva pojedinačna deteta podjednake moći uglavnom ne predstavlja vršnjačko nasilništvo i takve pojave mogu da se svrstaju u npr. odmeravanje snage, igre rata, svađu preraslu u fizički obračun i sl. Da bi postojali nasilnik, žrtva i odnos nasilništva, neophodno je da je nasilnik jači od žrtve, npr. malo je ali dovoljno stariji, fizički snažniji, bogatiji, popularniji, udružen sa više osoba (Popadić, 2009: 26, 27).

Primer nasilnog ponašanja najjačeg deteta: U jednoj beogradskoj osnovnoj školi jedan desetogodišnjak, učenik četvrtog razreda, svakog dana iz zabave premlati po jedno dete. Nastavnici na čelu sa direktorom priznaju da ne mogu da učine ništa u ovom slučaju. Nekada mu u pomoć priskoči i brat koji ide u osmi razred. Nasilnik poštedi samo učenike iz svog razreda, ali su oni, zauzvrat, prinuđeni da navijaju za njega i ne smeju da ga prijave. Dok nekoga tuče, oni glasno navijaju, bodreći ga. Sve liči na koridu. Rodi-

telji druge dece su očajni, traže od direktora da nešto preduzme, ali on je nemoćan jer mu je zakon vezao ruke (Nedeljković. 2011: 10).

Formiranje nasilne grupe je inače poseban način ostvarivanja socijalne i fizičke nadmoći nad žrtvama, koji su po pravilu pojedinci, i to najčešće izolovani od ostalih.

Primer nasilja izvršenog od grupe dece: U Osnovnoj školi „9. oktobar” u Prokuplju grupa starijih učenika maltretirala je dečaka P. K., učenika drugog razreda, tako što su ga silom svukli, pa golog zaključali u poljski toalet, zatim mu umazali odeću fekalijama i blatom i vukli po tom toaletu (Mitić, 2012).

2) Namera povređivanja je neophodna i ne smatra se nasilništvom situacija u kojoj je neko dete nenamerno fizički ili emocionalno povređeno. Nasilništvo je samo ono povređivanje koje je planirano i namerno (Popadić, 2009: 20). Slučajni incidenti koji takođe rezultiraju u nanošenju povreda, kao npr. grube igre, guranje po školskim hodnicima i stepeništima, sportske povrede na časovima fizičkog i sl, su primeri u kojima je došlo do povređivanja dece od strane njihovih vršnjaka, ali u kojima nema umišljaja. Inače, linija između namernog i nenamernog, tj. slučajnog povređivanja, je često teško uočljiva u konkretnim slučajevima, pa se to javlja kao jedan od načina na koji škole zataškavaju vršnjačko nasilje, predstavljajući i one, inače potpuno nesumnjive nasilne incidente, kao slučajnost.

3) Pretnja daljom agresijom je stalno prisutna, jer vršnjačko nasilništvo po pravilu nije jednokratno. Ponovno povređivanje žrtve nasilja je izvesno, usled čega je ceo nasilni period okarakterisan ne samo nasilnim incidentima, već i stalno prisutnom pretnjom nasiljem. To predstavlja i jednu od osnovnih odlika vršnjačkog nasilništva. Kao i nasilje koje se dešava između odraslih, međusobno poznatih osoba, nasilje se ne ograničava na jedan događaj i retko prestaje samo od sebe, npr. zato što nasilnik sam odluči da prestane. Nasilje prestaje kada naiđe na prepreku, kada se nasilniku neko ili nešto suprotstavi i kada je to dovoljno snažno i moćno da spreči nasilje. Primena podzakonskih akata Protokola i Pravilnika⁵ upravo zbog toga predviđa obavezno intervenisanje već i na same nagoveštaje nasilja, pre nego što ono eskalira, a pogotovo u tzv.

⁵ Posebni protokol o zaštiti dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno vaspitnim ustanovama i Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje iz 2010.

trećoj fazi kada dođe do otvorenog ispoljavanja nasilnih činova. Ali, planirani zakon o zaštiti dece od nasilja nije još donet u Srbiji, a podzakonska akta se u praksi ne primenjuju u mnogim školama⁶.

Primer dugotrajnosti nasilja više nasilnika: U zgradi Mašinske škole u Novom Sadu maloletnik je nožem ranio reketaše. Branislav S. (19) i Milan Š. (22) su dugo ponižavali toga učenika i ranije ga „reketirali“ iznuđujući redovno novac od njega (Preradović, 2012a). Davao im je onoliko koliko mu se zaticalo u džepu, a kad nije imao ni dinara, sutradan je morao da plati duplo, za kaznu. Čutao je i trpeo. Nikome, čak ni majci nije ništa rekao. Svojim brigama nije hteo da opterećuje nikoga. Mislio je, prestaće! Ali, nažalost, nije. Mislio je i da ga niko neće uzeti u zaštitu zato što su mu na ulici oteli 1,500. dinara namenjenih kupovini miša za kompjuter ili stotinu dinara za sendvič. Na kraju je K. V., braneći goli život, konačno bio prinuđen da u samoobrani nožem izbode tu dvojicu reketaša. (Preradović, 2012b).

Primer dugotrajnosti nasilja raznih učinilaca nad istom žrtvom: Anđelo V. (13) iz OŠ „France Prešern“ na Miljakovcu, početkom nove školske godine ponovo je postao žrtva vršnjačkog nasilja. Njega je pre dve nedelje u svlačionici kaišem napao drug iz razreda, a juče ga je drugi učenik u školskom dvorištu pretukao pesnicama po celom telu i licu. On je, inače, ranije mesecima trpeo nasilje od vršnjaka iz razreda, zbog čega se dečak na kraju prebacio u drugo odeljenje. Međutim, ni to nije pomoglo, pa je mališan ponovo na meti nasilnika (Vlahović, 2012: 10).

4) Prestravljenost, kao vrsta dugotrajnog, dubokog, sveprožimajućeg, stalno prisutnog straha, uočena je kod žrtava vršnjačkog nasilja. Prestravljenost žrtve ne predstavlja samo sredstvo za ostvarivanje cilja nasilja, već je ona sama sebi cilj. Deca nasilnici, poput odraslih nasilnika, „hrane“ se upravo prestravljenošću žrtava, njihov ego „raste“ što ih se više osoba plaši i što je taj strah veći i dugotrajniji (Popadić, 2009: 114). Nasilnik dalje kalkuliše da se žrtva nasilja, koja je prestravljena, neće usuditi da o tome priča drugima i da, usled postojanja

⁶ Na pitanje roditelja jedne žrtve vršnjačkog nasilja da li škola ima neki tim za zaštitu od nasilja, direktor jedne škole je rekao da to nije zakonska obaveza, da je malo škola koje ga imaju i da njemu lično nije poznato da ijedna srednja tehnička škola ima tako nešto. „Budimo realni, nemamo mi ni vremena, a ni sluha za tu nekakve psihodrame, ovo je srednja tehnička, a ne baletska škola“. <http://www.okurazi.se/index.php/faq/43-nikola-stranici> pristupljeno 14.2.2013.

takve situacije, može nastaviti da vrši nasilje nad istom žrtvom, bez bojazni da će biti otkriven i kažnjen. Povećanju straha kod žrtava zlostavljanja doprinosi i uverenje da su prepuštene same sebi. Problem je u tome što deci koja su žrtve zaista vrlo često niko ne veruje, zatim što se svi prave da ništa ne primećuju, a kada nastane problem, onda niko nije kriv (Vuković, 2012: 20.10).

Učestalost pojave vršnjačkog nasilja

Vršnjačkog nasilja uvek je bilo, ali je opasno što ono postaje sve brutalnije. Čitav je spektar aktuelnog neprihvatljivog ponašanja među decom, od pretnji, nazivanja pogrdnim imenima, ogovaranja, ignorisanja, omalovažavanja, do fizičkog nasilja, čak i uz primenu oružja. Posebno je zabrinjavajuće nasilništvo nad jednim detetom od strane vršnjačke grupe (Talović, 2012: 14). Sile-džijsko ponašanje se najčešće dešava posle završetka nastave u smeni, pored škole ili u dvorištu, kada nema starijih u blizini. Nasilje se približno jednako često dešava i ispred škole, u dvorištu, svlačionici, sportskom terenu. Oko 20 odsto tih napada dogodi se u učionicama i isto toliko u školskim hodnicima, pokazalo je istraživanje u Novom Sadu (Galović, 2012: 10). U istom istraživanju, polovina je potvrdila da neko iz njihovog razreda ima hladno, ili vatreno oružje. Većina učenika su nemi posmatrači nasilja, tek mali broj njih obrati se nastavnicima ili drugom osoblju za pomoć. Policiji se više prijavljuju nasilni slučajevi do kojih dolazi u srednjim školama nego u osnovnim, više je težih slučajeva vršnjačkog nasilja u urbanim školama nego ruralnim. Više je prijavljenog vršnjačkog nasilja u školama koje pohađaju deca koja pripadaju manjinama, siromašni učenici i u školama s većim brojem učenika (Edlson, 2008: 626).

Trećina đaka bar jednom mesečno bude žrtva nasilja od svojih vršnjaka, a svake nedelje nasilje trpi 13 odsto đaka u Srbiji, po podacima međunarodnog TIMSS testiranja u kome su učestvovali učenici iz 52 zemlje (Mićević, 2012: 10). Po tome nismo najgori, ali smo daleko od toga da su deca u Srbiji bezbedna i zaštićena od vršnjačkog nasilja. Naime, međunarodni prosek govori da 20 odsto dece doživi nasilje jednom nedeljno, 32 procenta jednom mesečno, a 48 odsto njih kaže da skoro nikada nije bilo izloženo nasilju.

Srbija se, za poslednje četiri godine, pomerila za šest mesta naniže i sada smo na 11. mestu od 52 države (Mićević, Mijatović, 2012).

Ostaje otvoreno stalno prisutno pitanje: da li postoji zaista opšti porast vršnjačkog nasilja, ili je u pitanju samo učestalije prijavljivanje nasilnih slu-

čajeve usled porasta svesti o potrebi suprotstavljanja nasilju (Tanjug, 2012)? Možda je odgovor negde između, tj. može se usvojiti stav da su sukobi među decom, u borbi za svoje mesto pod suncem, oduvek postojali, ali da su danas, pod uticajem ukupne atmosfere u društvu, napredovali i u kvantitetu i u brutalitetu, npr. danas se, umesto pesnica, koriste flaše, lanci, bejzbol palice (Vukmirović, 2012: 17). A možda su danas ljudi samo osetljiviji na nasilje koje je baš zbog toga mnogo vidljivije, te da se ono zbog toga sada mnogo više prijavljuje i osuđuje nego ranije. Ili su možda osnovci danas zaista otvoreniji u iskazivanju brutalnosti i da ga ima u većem stepenu (Mićević, Mijatović, 2012). Poruka nekih medija da su srpske škole „pune nasilja“ (Mitić, 2011), uz ukazivanje da je poslednji trenutak da se nešto učini kako bi se tome stalo na put, možda je preterana, iako se oni po pravilu pozivaju na mišljenja prosvetnih stručnjaka. Ipak, srpska javnost je tek posle pisanja medija o raznim slučajevima maltretiranja učenika spoznala da je ambijent u nekim osnovnim školama prožet nasiljem i pretnjama nasiljem, da mnogi roditelji sa decom – ili zbog njih – preživljavaju drame i da je to, u stvari, problem države i društva. Naslovi iz dnevne štampe, ma kako šokantni, opisuju ipak samo deo nasilja kojem su izloženi učenici u Srbiji. Samo najbrutalniji slučajevi stižu na novinske stupce, ali policijski podaci govore da je samo u prvih osam meseci 2011. godine u školama teško povređeno 28 učenika, a lakše čak 209. Zabeležen je čak i jedan pokušaj ubistva. Statistika MUP-a govori da godišnje u proseku oko 5000 maloletnika izvrši krivična dela, pri čemu je svaki sedmi maloletnik mlađi od 14 godina (Simić-Miladinović, 2011).

Tipologija žrtava vršnjačkog nasilja

Žrtve vršnjačkog nasilja se mogu grupisati u nekoliko tipičnih kategorija koje se najčešće pojavljuju. Tipologija se u stvari najbolje formira kada se znaju razlozi usled kojih su neka deca postala žrtve vršnjačkog nasilja, a oni se saznaju ako se pogledaju razlozi koje navode sami nasilnici za napad na svoje žrtve, tj. šta ih je opredelilo da se odluče koga i kako da napadnu (Etiński, 2010: 12-15). Uglavnom se mogu identifikovati slabost i različitost, kao dve osnovne kategorije osobina žrtava vršnjačkog nasilja, a podvrste su najčešće njihova mešavina, tj. neke žrtve po nekim svojim osobinama spadaju u žrtve zbog slabosti, ali po nekim drugim u žrtve zbog različitosti.

Slabost

Kao i kada je u pitanju nasilje između odraslih osoba, očito je da se nasilje usmerava ka osobi koju nasilnik percipira kao slabiju od sebe, fizički ili društveno, dakle kao nekoga od koga se ne očekuje da uzvрати istom merom. Ukratko, dete nasilnik, poput odraslog nasilnika, traži nekoga koga će moći da nekažnjeno zlostavlja, ne rizikujući da dođe do bitke ravnopravnih protivnika sa neizvesnim ishodom. Slabost žrtve može da proizađe iz fizičke konstitucije, ali i društvenih okolnosti. Tipične žrtve, koje to postaju zbog svoje slabosti proizašle iz društvenih okolnosti, su na primer deca odbačena od svojih vršnjaka ili deca koja još nisu primljena u krug svojih vršnjaka, npr. novodolazna deca koja dolaze u novu školsku sredinu, gde su već formirane prijateljske grupe i savezništva, gde su uloge već podeljene, uklatko, gde su već uspostavljeni odnosi hijerarhije, solidarnosti i podrške (Popadić, 2009: 15). To su deca koja su se npr. nedavno doselila u određeni deo grada, upisala se u novu školu itd. U ovakvom detetu nasilnik vidi dete koje se „još nije snašlo“, nema zaštitu i podršku nijednog kruga svojih vršnjaka, pa tako predstavlja laku metu. Laku metu predstavlja, takođe, i najmanje ili najmlađe dete u školi ili razredu, najčešće nemoćni, ometena deca (Talović, 2012: 14). Dete koje je fizički slabo postaje žrtva vršnjačkog nasilja (najčešće fizičkog), jer nije u stanju da se samo odbrani od jačeg (jačih) od sebe. Jači vršnjaci smatraju da „imaju pravo“ da maltretiraju slabije i mlađe od sebe u kulturi „dozvoljenosti“ nasilja, tolerisanja maltretiranja, neangažovanja školskih vlasti u pravcu vaspitnog delovanja, pozitivnih primera nenasilne komunikacije nastavnika i sl. Iako se, ne retko, ističe da posebno zabrinjava činjenica da su vaspitno-obrazovne ustanove i njihova okolina mesto izbijanja vršnjačkog nasilja (Stevanović, 2010: 148), to i ne treba da iznenađuje zbog hijerarhične organizacione strukture škole koja može da deluje kao pogrešno shvaćen model da svako stariji i jači „legitimno poseduje“, u školskim uslovima, određenu moć nad mlađima i slabijima (da npr. naređuje i određuje kako će se ponašati, kažnjava za neposlušnost, presuđuje u sporovima i sl)⁷.

Stidljiva i povučena deca vrlo su često na meti nasilnika zbog njihovog ponašanja i taktike izbegavanja sukoba, što sve dolazi u oblast slabosti. To

⁷ Adolescenti u školskoj sredini „vežbaju“ svoj budući model ponašanja, koji će se ispoljiti kada odrastu. Dečaci koji su bili agresivni u školi u svom kasnijem životu, kad odrastu, češće zlostavljaju svoje partnerke, pokazala je studija američkih stručnjaka koji se bave nasiljem u porodici. (N.N., 2011: 24).

su deca koja iz raznih razloga odbijaju da se fizički ili verbalno sukobe sa drugima, ne žele da se brane i pokušavaju da odbiju od sebe nasilje tako što će prihvatiti da urade sve što im nasilnik ili nasilnici kažu, nadajući se da će im, vremenom, dosaditi da ih maltretiraju. Vršnjaci skloni nasilju smatraju ih „slabićima i kukavicama“ i upravo činjenica da se takve žrtve neće braniti predstavlja povod da ih nastavljeno maltretiraju.

Primeri za brojčanu nadmoć grupe napadača što predstavlja slabost žrtve:
M. N. (15), koga je u petak u dvorištu Ekonomske škole „Nada Dimić“ u Zemunu pretukla grupa mladića. Njih 20 su ga tukli i pajserima, dok mu nisu polomili vilicu na dva mesta (Ekipa Kurira, 2012a: 11).

Dve devojke u Negotinu, koje su se osetile uvređene porukama na Fejsbuku, sačekale su posle škole trinaestogodišnju autorku, odvuče je u stan jedne od njih, a nakon fizičkog maltretiranja ošišale su je do glave i u tom stanju izbacile napolje (Beta Negotin, 2012: 14).

Đaci su se izivljavali nad drugaricom, što svedoči jedan snimak koji su učenicima ove škole napravili mobilnim telefonima (Račić, 2011a: 8), a školom kruže i brutalniji snimci na kojima se vidi kako Jasnu zlostavljaju ostala deca (Račić, 2011b: 9).

Aleksa Janković je 10. maja 2011. skočio sa trećeg sprata zgrade, u kojoj je živeo, nakon što ga je sedmoro učenika duže od osam meseci u školskoj 2010/2011. godini fizički i verbalno zlostavljalo. Pretukli su ga osam puta, sačekivali ga, jurili, vređali i pretili mu, što se završavalo i s nogom u gipsu, potresom mozga ili psihijatrijskom dijagnozom „posttraumatski sindrom“. U presudama se posebno navodi šest slučajeva brutalnog fizičkog nasilja nad njim. O takvom zlostavljanju njegovim roditeljima obavestavali su direktorku, školsku psihološkinju, odeljenskog starešinu, još nekoliko nastavnika, školskog policajca, policijsku stanicu Crveni krst, policiju, Školsku upravu Niša, ali grupi siledžija niko se nije suprotstavio i prekinuo njihovo nasilno izivljavanje (Miladinović, 2012: 14).

U domen žrtava vršnjačkog nasilja, koje to postaju zbog slabosti, su deca koja imaju prethodne ili sadašnje traume. Naime, ta deca su osetljivija, povučena i izbegavaju druženje sa vršnjacima. Takve traume su preživljeni saobra-

ćajni udes, teška bolest, gubitak člana porodice, premeštaj deteta iz jedne u drugu porodicu (npr. kod bake zbog roditeljskog razvoda). To mogu da budu i sadašnji problemi, npr. nasilje u porodici prema detetu ili majci, situacije socijalne ugroženosti i socijalnih rizika (stambeni i materijalni problemi roditelja), kriminalitet, narkomanija, alkoholizam, prostitucija jednog ili oba roditelja. Suprotno pogrešnom, laičkom uverenju da će (uglavnom muška) deca koja trpe nasilje kod kuće, najverovatnije postati nasilni prema svojim vršnjacima (postaće verovatno, ali ne odmah, već kad odrastu), situacija je upravo obrnuta. Naime, traumiranost nasiljem ih razoružava, uništava dostojanstvo i svest o pravu na zaštitu i samozaštitu od nasilja, što sve deluje podrivajuće na normalne odbrambene sposobnosti. Izloženost ma kom vidu prethodnog nasilja, uključujući i incidente porodičnog i vršnjačkog nasilja, u stvari dovodi do dugotrajne i polivalentne viktimiziranosti, tipa „jednom žrtva, uvek žrtva“.

Različitost

Različito dete, koje se ne ponaša kao vršnjaci, odudara od standarda ponašanja u vršnjačkoj grupi, je takođe česta žrtva nasilja. Tu se vrlo često javljaju i deca koja imaju neki fizički nedostatak (neuobičajeno su niska, visoka, mršava ili imaju višak kilograma).

Primer žrtve zbog fizičkog izgleda: Devojčica C. L. (12) iz Subotice četiri godine je trpela nasilje u O. Š. „Ivan Milutinović“ i deca su je odbacivala iz društva samo zbog toga što je imala višak kilograma (Aleksić, 2011: 9). Pojedini dečaci iz razreda svakodnevno su je tukli, ponižavali, govorili da je „debela krmača“, „kurva“, dobacivali joj, „sumo rvaču“, „kečeru“... U drugom razredu je dobila tolike batine da je morala da bude odvedena na hirurgiju. Njen otac kaže da, iako je imao obećanje direktora da će nasilnike prijaviti policiji, to se nije dogodilo. Došao je kraj drugog, a i početak trećeg razreda, a sa tim je poraslo i brutalno vređanje dečaka. Maltretiranje su počela da primenjuju i druga deca. Učestale su žalbe roditelja, ali se videlo da od njih nema nikakve koristi. Otac devojčice pokušao je da zaštiti svoje dete, žalio se školi, policiji, razgovarao sa roditeljima nasilne dece, a kada ništa nije pomoglo, odlučio je da je ispiše iz te škole i prebaci u drugu.

U te različite, koji su izloženi nasilju zbog svoje različitosti, spadaju i kategorije drugačije veroispovesti od većinskog školskog okruženja, posebno

ona religijska pripadnost koju nasilnici smatraju inferiornom. Deca određene manjinske etničke pripadnosti koju nasilnici najčešće napadaju su romska deca. Razlog nasilja nad njima uglavnom su predrasude. Pripadnost toj manjinskoj etničkoj grupi povlači sa sobom obično i slabije materijalno stanje, drugačije običaje, niži nivo lične higijene, drugačije oblačenje. Otvoreno izražene predrasude prema takvoj deci od strane nastavnika dodatno ohrabruju vršnjačke nasilnike.

Primer žrtve romske nacionalnosti: A. P. iz Kruševca se tačno seća kada su deca iz odeljenja počela da ga maltretiraju krajem prvog razreda (Milenković, 2012). To je bilo kada mu je učiteljica, pregledajući domaći zadatak, rekla: „Vidi se da si Ciganin. Pogledaj kako ti je neuredna sveska!“. Od tada je bio izložen torturi, fizičkom i psihičkom maltretiranju. Kada bi seo pored nekoga, to dete bi povlačilo crtu na klupi koju ne sme da pređe. Više puta je bio pretučen, ali niko nije reagovao. Pošto su mu govorili da smrdi, u napadima panike i straha je sapunom trljao lice kako bi mu koža izbledela. Posle tri godine maltretiranja i psihičkog nasilja na nacionalnoj osnovi, desetogodišnji A. P. bio je primoran da se ispiše iz OŠ „Dositelj Obradović“ i premesti se u drugu školu. Do toga je došlo posle poslednjeg incidenta koji se desio krajem oktobra, kada ga je napala grupa od nekoliko dečaka, istrгла torbu i oborila na zemlju. Jedan dečak ga je držao za ruke, dok su ga četvorica šutirali i udarali. Ostali učenici su sve to gledali i skandirali: „Ubij Ciganina!“, „Nabodi ga, majku mu cigansku!“ i slično. Porodica maltretiranog dečaka živi u izuzetno teškim uslovima. Jedini prihod im je socijalna pomoć od 11,000 dinara i ono što njegova samohrana majka zaradi radeći povremene poslove. Žive u opštinskom stanu u neadekvatnim uslovima, bez vode i kupatila. Pored A. P., njegova majka ima još dvoje starije dece.

Nasilju su izložena i deca koja imaju posebne sposobnosti, koja odskaču od svoje sredine, jer su talentovani ili nadareni za nešto za šta njihovi prosečni vršnjaci nisu, npr. za sport, muziku, matematiku, ali i deca stvarne ili pretpostavljene manjinske seksualne orijentacije (muškobanjaste devojčice i feminizirani dečaci).

Primer žrtve manjinske seksualne orijentacije: Napad se desio u hodniku škole, po izlasku iz učionice, na putu ka kabinetu za kuvarstvo, grupa od desetak učenika Ekonomske škole prvo je počela da skandira: „Ubij, ubij

pedera", „Ubij, zakolji, da peder ne postoji“. Posle verbalnog napada usledio je i fizički (Ekipa Blic-a, 2012).

U različitost, kao uzrok postajanja žrtvom vršnjačkih nasilnika, spada i vanprosečna imućnost ili siromaštvo. Deca koja se ne uklapaju u okolinu, po kriterijumu količine materijalnih dobara kojima raspolažu, su ona koja npr. očito nose demodiranu ili iznošenu odeću starije braće i sestara, prošlogodišnje patike, nemaju mobilni ili imaju tip telefona koji je zastareo, ne mogu da plate ekskurziju, i sl. U slučaju bogate dece, razlog nasilništva je uglavnom ljubomora koju u školama prepoznaju kao potencijalni uzrok vršnjačkog nasilništva, pa decu često upozoravaju da ne nose skupe stvari, da ne bi postali meta (Preradović, Ristović, 2012).

Deca koja na razne načine nerviraju druge, takođe, spadaju u tu kategoriju onih koji zbog svoje različitosti postaju potencijalno mete vršnjačkog nasilja. To je ponekada samo način na koji neka deca govore, npr. piskavim glasom, imaju neku govornu manu, izgovaraju „kotrljajući“ glas „r“, mucaju, šuščaju. Posebno su izložena vršnjačkom nasilju tzv. hiperaktivna deca koja iritiraju i vršnjake i nastavno osoblje koje je obično sklono da tvrdi da su žrtve u stvari pravi nasilnici, da sami iniciraju sukobe u kojima posle dobiju ono „što su zaslužili“. Kao primeri takvog iritirajućeg ponašanja navodi se dosađivanje drugima, bučnost, nedostatak samokontrole, učestalo izazivanje nereda, ometanje rada drugih, žestoke provale gneva, impulsivnost (Čimburović, 2011: 135).

Primer iritantnog ponašanja žrtve: Direktorka škole na Miljakovcu, Slavenka Mirkov tvrdi da Anđelo nije žrtva, već nasilnik. Ona kaže da je on inicirao sukob, jer je na času upućivao niz uvreda školi, direktoru, pedagoško-psihološkoj službi, nastavnicima i ostalim učenicima. Na osnovu toga ona zaključuje da je „jasno da učenik Anđelo u školi ne trpi nasilje, već je inicijator sukoba u kojima aktivno učestvuje“ (Vlahović, 2012).

Izvan pomenutih kategorija su deca koja se ne mogu svrstati ni u jednu od gore navedenih kategorija i koja pripadaju poslednjoj kategoriji žrtava nasumičnih napada. Oni su to postali, jer su se našli slučajno na pogrešnom mestu u pogrešno vreme.

Primer nasumičnog napada: Dok su čekali gradski autobus oko 22 časa, Nemanju Spajića (15) i njegove vršnjake Đ. K. i N. F. napala su iznenada tri

nešto starija momka koji su izašli iz crvenog „juga“ koji se zaustavio neda- leko od njih. Bez povoda su počeli brutalno da ih tuku. Šutirali su ih bez milo- sti, najviše u glavu i grudi, sve dok se nisu onesvestili. Usta su im bila puna blata kako su ih gazili. Momci sa kapuljačama su seli u auto i nastavili dalje. Dok su lekari zbrinjavali Nemanju i njegove drugare, hitna pomoć dovela je još jednog petnaestogodišnjaka D. M. unakaženog lica, koji je sa dva druga napadnut u okolini Buvljaka, takođe od strane napadača koji su izašli iz crve- nog „juga“, ali su ih ovoga puta bila petorica. Incident, inače, nema veze sa navijačkim grupama ili međunacionalnim sukobima (Lemajić, 2013).

Roditelji nasilne dece

Roditelji su u velikoj meri odgovorni za nasilničko ponašanje svoje dece, oni vaspitavaju nasilnu decu i često deca od njih nauče da budu nasilnici, a ne retko se ukazuje da su problem i ona razmažena i prezaštićena deca (Milivoje- vić, 2011). Nasilje putem društvenih mreža pruža dokaze konstataciji da su nasil- nici najčešće naizgled dobra i poslušna deca koja ne prave probleme (Galović, 2012: 10). Osim toga, roditelji štite svoju nasilnu decu posle nasilnih incidenata koje su ona izazvala u školi, napadaju nastavnike kad je njihovo dete uhvaćno u nekom prekršaju, pomažu deci, skrivaju ih od policije (Vuković, 2012).

Primer roditeljske zaštite grupe nasilnika: Grupa dečaka neprestano je zlo- stavljala učenicu sedmog razreda osnovne škole, trinaestogodišnju Jovanu S. iz Šida, svakog dana su je vređali, nazivali seljankom, smrdušom, uba- civali bube u kosu, da bi 9. novembra 2011. u poslednji čas bio sprečen njen pokušaj samoubistva skokom pod voz. Roditelji nasilnika odbranili su svoju nasilnu decu koja na kraju nisu ničim sankcionisana za svoje ponaša- nje (Ekipa Press-a, 2011a).

Roditelji zapravo doprinose stvaranju nasilne dece kada se nekritički ophode prema njihovom ponašanju, ili ga čak podstiču – „mamino čedo, udri ga što jače“ (Vlahović, 2011), tako da budući nasilnici razvijaju sklonost ka takvom ponašanju već u najnižim razredima. Pored onog što tradicionalna kriminološka etiologija prepoznaje kao uzrok maloletničke delinkvencije, npr. loš školski uspeh, nedisciplinu, nepoštovanje nastavnika, neprihvatanje nji- hovog autoriteta (Konstantinović-Vilić, Nikolić-Ristanović, Kostić, 2009: 375) i

zaštita moćnih roditelja svoje nasilne dece mora da bude pomenuta u etiologiji vršnjačkog nasilništva.

Ima roditelja koji se suprotstavljaju pravilima škole, barem kada je njihovo dete u pitanju, ali očekuju da ta pravila važe kada je u pitanju drugo dete. Odgovor na pitanje kako je moguće da deca-siledžije maltretiraju vršnjake i da niko ne može da ih zaštititi, leži najčešće u podršci koju imaju od svojih roditelja, dovoljno moćnih da mogu da utiču na školu da ne primene sankcije protiv njihove nasilne dece. Kako objašnjavaju psiholozi, pedagozi i sociolozi, kada škola i pokuša da na vreme reaguje i spreči golobrade nasilnike, u njihovu zaštitu staju roditelji koji „ne daju na svoje dete” i spremni su da optuže sve druge osim svojih sinova i ćerki. Poznat je slučaj kada su 2011. u elitnoj beogradskoj školi „Drinka Pavlović” roditelji prvaka napali učiteljice koje su ih upozorile da njihova deca ugrožavaju svoju i bezbednost drugih đaka (Vlahović, 2011: 8). Ne retko ti roditelji nekritično brane svoju decu, negiraju očigledne slučajeve nasilnog ponašanja svoje dece (Đorđević, 2011). Roditelja koji ne dozvoljavaju nikakvu vrstu kritike usmerenu ka njihovoj deci i spremni su da nastavnike proglase krivcima za sve – ima u svim školama. Roditelji misle da moraju da opravdaju detetove postupke ako ga vole, što je pogrešno shvaćanje ljubavi. Ako roditelji ne znaju da naprave tu razliku, upadaju u zamku i postaju kao „članovi” bande (Ekipa Press-a, 2011b).

Da je nasilnih obračuna među decom pod uticajem roditelja oduvek bilo, ilustruje na književni način i roman „Glasovi u vetru”, Grozdane Olujić, koja je 2010. dobila NIN-ovu nagradu za roman godine. Značajan segment radnje je vršnjačko nasilje čija je žrtva u detinjstvu bio Mali Riđi, jedan od glavnih likova romana. Njegov otac je oficir koji se jedini iz tog sela živ vratio iz rata, dok su obični vojnici, očevi ostale dece, poginuli pod njegovom komandom. Dete preživelog oficira surovo zlostavljaju deca poginulih vojnika, podstaknuta animozitetom svojih majki i ostalih odraslih srodnika, što dokazuje da pojava odraslih i njihovih motiva koji stoje iza vršnjačkog nasilja, nije ni nova, a ni retka, a uticaj odraslih lica bliskih deci nasilnicima, u nekim slučajevima je čak presudan za izbijanje nasilja.

Ima slučajeva kada se ponekada ne zna da li su vinovnici nasilja učenici ili njihovi roditelji, koji ih ponekada ohrabruju i motivišu na nasilje, a ponekada se čak i sami pridruže akterima vršnjačkog nasilja.

Primer učešća roditelja u masovnoj tuči njihove dece: Verbalni sukob između učenika Mašinsko elektrotehničke škole u Kruševcu, za vreme velikog škol-

skog odmora, oko 15:30 sati, je prerastao u tuču, u koju su se umešali i njihovi roditelji. Pet učesnika tuče zadobilo je tom prilikom lake telesne povrede, kojima je ukazana medicinska pomoć u Zdravstvenom centru Kruševac. Policija je podnela krivične prijave protiv dvojice učesnika u tuči, od kojih je jedan koristio motku, a drugi je napao policajca koji je intervenisao (Stanković, 2011: 9).

U nekim situacijama vršnjačko nasilje predstavlja odraz i nastavak postojećih sukoba odraslih na nacionalnoj/etničkoj osnovi.

Primer vršnjačkog nasilja kao produžetka sukoba na nacionalnoj osnovi: U banatskom Radojevu neprestano tinja sukob između Roma i Srba. Romska populacija je sve brojnija i naglo se širi zbog velikog broja dece, a kod Srba preovladavaju staračka domaćinstva. Jedna starica je pronađena mrtva, odnosno udavljena, prilikom pljačke koju su izvršili maloletni Romi. Zauzimaju se bespravno tuđe kuće i imovina. U Radojevu već vladaju strah i panika. Direktor osnovne škole posle poslednjeg sukoba romske i srpske dece tvrdi da su veći problem roditelji nego deca. On kaže da među decom ponekad dođe do nesporazuma, ali onda roditelji još sve iskomplikuju i traže mešanje sa strane (Đukić, 2012: 17).

Mere za suzbijanje vršnjačkog nasilja

Treba imati u vidu da tradicionalna kriminologija (Kaiser, 1993: 334) upozorava da, u situacijama gde su institucije neefikasne u suzbijanju nekog vida devijantnog ponašanja, usled čega se javlja nezaštićenost velikog broja lica od viktimizacije, dolazi do samoodbrambenih inicijativa, što vodi ka „uzimanju pravde u svoje ruke“. U posmatranom periodu (2011/2012), zajedno sa učestalim izveštajima o vršnjačkom nasilju, javio se i porast javno iznetih predloga raznovrsnih mera protiv te pojave. Prilikom ocenjivanja tih predloga, važno je ne proglašavati nijednu od tih mera kao jedinu i „spasonosnu“, već je potrebno dobro razmotriti mogućnost istovremene, sinergične primene više njih. Među pomenutim predlozima ističemo one koje su već sprovedene, kao što su npr. uvođenje SOS telefona za vršnjačko nasilje, koji je počeo sa radom krajem 2011. i odmah dao rezultate, jer je već u prvih 20 dana funkcionisanja registrovano 435 prijava vršnjačkog nasilja (Tanjug, 2011). Sprovedena je i obuka za zapo-

slene u školama i vrtićima za ponašanje u kriznim situacijama. Naime, masovne tuče, samoubistva, tragični događaji u porodici učenika ili u samoj školi, su situacije kada nema mnogo vremena za razmišljanje, a potrebno je brzo reagovanje nastavnika i ostalog školskog osoblja. Upravo to nudi obuka Ministarstva prosvete (uz podršku nemačke vladine organizacije GIZ). U slučaju da neka škola ipak ne uspe sama da izađe na kraj sa problemima nastalim usled nekog kriznog događaja, u Ministarstvu prosvete najavljuju formiranje 30 mobilnih stručnih timova širom Srbije, koji će dolaziti na poziv škola i sprovesti psihološke postupke, kako bi se kriza prevazišla (B92, 2012).

Potrebno je širiti dalje već etablirani program „Škola bez nasilja“. Istraživanje UNICEF-a je pokazalo da se između 56 i 85 odsto dece u školama oseća sigurnije zahvaljujući programu „Škola bez nasilja“. Broj đaka koji često trpe nasilje smanjen je za šest odsto, a u nekim školama i za polovinu. Učenici kažu da se popularnost njihovih vršnjaka koji se nasilno ponašaju smanjuje, a dve trećine nastavnika ističu da se osećaju spremnije i sposobnije da reaguju. U oktobru 2012. su još 24 osnovne škole uključene u taj program, čime se broj obrazovnih ustanova koje učestvuju popeo na 250 (V.A., 2012: 5). Ima mišljenja da je potrebno uključivanje u većoj meri privatnog obezbeđenja, ali i razvijanje veštine nenasilne komunikacije među decom i nastavnicima u školama svih nivoa (Galović, 2012: 10). Periodični pretres torbi učenika prilikom dolaska u školu, uz saglasnost roditelja, javio se kao predlog zbog činjenice da je 49,7 odsto učenika, to jest svaki drugi, unelo hladno ili vatreno oružje u školu. Ipak, ovakva mera je apsolutno represivna, ne podstiče odgovornost, već je isključivo reč o kontroli, koja može da proizvede druge oblike nasilja (Ekipe Kurira, 2012b). U nekim sredinama traži se dozvola za formiranje roditeljskih patrola, koje bi motrile na prostor u blizini škola i nadležne obaveštavale o incidentnim situacijama (Preradović, Ristović, 2012). Preventiva se inače dosta često ističe kao nesumnjivo jedno od efikasnih, ako ne i jedino rešenje za decu siledžije (Đorđević, 2012). Iako još uvek postoji neverica u školske policajce i video nadzor, pa se ponekad ističe da „kamere ne pomažu“, praksa je pokazala suprotno. Interesantan je nedavno iznet predlog da se u sve škole u Srbiji, jednom nedeljno uvede čas na kojem bi se govorilo o nasilju i zlostavljanju i da se nazove „Aleksin čas“, u znak sećanja na dečaka iz Niša koji je izvršio samoubistvo zbog maltretiranja u školi (Miladinović, 2012: 14).

Jedna od najdrastičnijih predloženih mera je sigurno tzv. „apsolutna nekažnjivost samoodbrane“ koje pravo bi trebalo da ima svako dete da se odbrani od osoba bilo kog uzrasta, koje ne spadaju u prirodno okruženje na

bilo kojem mestu, a naročito gde boravi samo ili s drugom decom, kao i u slučajevima kada osobe iz prirodnog okruženja ignorišu aktuelno psihofizičko stanje i nastavljaju sa agresivnim fizičkim ili verbalnim napadima. Ovaj predlog je formiran zbog slučaja učenika iz Kaća, koji se desio decembra 2012. godine, koji je posle višemesečnog maltretiranja na kraju reagovao odbraniivši se nožem od napadača, da bi bio pritvoren zbog pokušaja ubistva, zbog čega su njegovi školski drugovi i mnogi drugi građani revoltirano protestovali (Preradović, 2012c). Isti slučaj je inspirisao i zahteve opštijeg tipa, npr. da se promene u Krivičnom Zakoniku vrše sa ciljem da se, kao i svakim dobrim zakonom, spreči dodatno kažnjavanje napadnutog, odnosno žrtve, kao i da se krivičnim delom smatra ako osobe zadužene da vode računa o deci (vaspitači, nastavnici i drugi) ne prijave i ne spreče maltretiranje dece, ali i strogo i dosledno sankcionisanje nasilnika (Galović, 2012: 10).

Zaključak

Na osnovu svega rečenog, smatramo da za dela vršnjačkog nasilja još uvek ne treba tražiti primenu oštrih sankcija dok nisu iscrpene postojeće preventivne mogućnosti (Mijatović, 2011: 13). Naime, neophodno je uložiti više energije i napora u primeni postojećih podzakonskih akata, Posebnog protokola o zaštiti dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno vaspitnim ustanovama i Pravilnika o tom Protokolu iz 2010. Vrlo je važno uzeti u obzir i upozorenja stručnjaka da se strategija suzbijanja ovog vida, kao i svakog drugog vida nasilja, ne formira pod uticajem drastičnih pojedinačnih, najtežih slučajeva (Radulović, 2010: 119). Opasno je i pozivati se na zahteve „velikog broja građana nezadovoljnih blagom kaznenom politikom“ prilikom odlučivanja o ozakonjenju strožih sankcija. Do talasa takvih inicijativa usled „moralne panike“ (Tompson, 2003: 48) obično dolazi u kriznim vremenima, kao i u doba predizbornih kampanja, po pravilu bez realnih pokazatelja o uzročnopsledničnim odnosima između postojećih sankcija i nivoa vršnjačkog nasilja, kao i usled olakog prihvatanja verovanja da je kontrola bila nedovoljna, institucije nemoćne, zakonska rešenja neefikasna i da se problem može rešiti samo normativnim reorganizovanjem, posebno u pravcu uvođenja strožih sankcija. I da ne bi sve pomenuto ostalo samo na papiru, svi moraju da budu uključeni da bi predložene mere dobro funkcionisale: i zaposleni u školi i roditelji i učenički parlament, posebno školski timovi za sprečavanje nasilja,

lokalna samouprava i centri za socijalni rad i svi koji mogu preventivno da deluju i otkriju potencijalni problem (Mršević, 2012b: 340).

Literatura

- Aleksić, T. (2011, 8. novembar) Gazili su me i zvali sumo jer sam buckasta, *Press*, str. 9.
- Čimburović, Lj. (2011) Škola i obrazovanje u funkciji prevencije kriminaliteta. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1, str. 131-142.
- Đukić, Đ. (2012, 8. jun) Deca iz škole donose modrice. *Politika*, str. 17.
- Edlson, J. (2008) Peer violence. In: C. Renzetti, J. Edlson (eds.) *Encyclopedia of Interpersonal violence*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage, str. 626.
- Ekipa Kurira (2012a, 7. februar) Unakazili dečaka, *Kurir*, str 11.
- Elstain, J.B. (1981) *Public Man, Private Woman, Women in social and political thought*. Princeton New Jersey: Princeton University Press.
- Etinski, S. (2010) *Vršnjačko nasilje*. Neobjavljeni master rad. Novi Sad: Fakultet za evropske pravno političke studije.
- Felson M. (1994) *Crime and Everyday Life, Insights and Implications for Society*, Thousand Oaks California: Pine Forge Press.
- Galović, M. (2012, 16. januar) Učenici nemi pred vršnjačkim nasiljem, *Politika*, str. 10.
- Henry S., Einstadter W. (1998) *The Criminology Theory Reader*. New York, London: New York University Press.
- Kaiser, G. (1993) *Kriminologie*. Heidelberg: C.F. Mueller Juristischer Verlag.
- Kleinman, A. (2006) The Violences of Everyday Life: the multiple forms and dynamics of social violence. In: V. Das, A. Kleinman, M. Ramphele (eds.) *Violence and Subjectivity*. Berkeley: University of California Press, str. 226-241.
- Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M. (2009) *Kriminologija*. Niš: Pelikan Print.
- Mićević, I. (2012, 24. decembar) Mali siledžija u klupi. *Večernje novosti*, str. 4.
- Mijatović, V. (2011, 8. novembar) Mladi tuku sve do smrti!, *Večernje novosti*, str. 13.
- Miladinović, Z. (2012, 11. decembar) Zbog rujanja tragediji idu u Strazbur, *Danas*, str 14.
- Mršević, Z. (2012a), Medijski pristup rodno zasnovanom nasilju, *Temida*, 1, str. 101-116.

Mršević, Z. (2012b) Kriminologija vršnjačkog nasilja, U: G. Marković (ur.) *Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, str. 319-342.

Nedeljković, V (2011, 18. oktobar) Deca nasilnici zaštićeni kao beli medvedi, *Press*, str. 10.

N. N. (2011, 23. jun) Stop nasilju kod dece, *Kurir*, str. 24.

Olujčić, G. (2010) *Glasovi u vetru*. Beograd: Srpska književna zadruga.

Popadić, D. (2009) *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju i Unicef.

Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, *Službeni glasnik RS*, br. 30/10.

Preradović, Lj. (2012a, 30. novembar) Ispovest dečaka: Reketašima sam dao sve što sam imao, *Večernje novosti*, str 13.

Račić, Lj. (2011a, 24. oktobar) Drugarice me tuku, vezuju mi kosu za klupu... , *Press*, str. 8.

Račić, Lj. (2011b, 28. oktobar) Direktorka uhvaćena u laži: inspekcija pronašla prijavu o zlostavljanju deteta, *Press*, str. 9.

Radulović, Lj. (2010) Politika suzbijanja maloletničkog kriminaliteta sa elementima nasilja. U: L. Kron (ur.) *Nasilnički kriminal: etiologija, fenomenologija, prevencija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 111-123

Stanković, R. (2011, 7. septembar) Roditelji učestvovali u tuči srednjoškolaca, *Politika*, str 9.

Stevanović, I. (2010) Nasilni kriminalitet maloletnika u Srbiji. U: L. Kron (ur.) *Nasilnički kriminal: etiologija, fenomenologija, prevencija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 141-165.

Tanjug (2011, 28. decembar) U prvih 20 dana 435 slučajeva, *TV B92*.

Talović, V. (2012, 3. februar) Vršnjačko nasilje sve brutalnije, *Večernje novosti*, str. 14.

Tompson, K. (2003) *Moralna panika*. Beograd: Clio.

V.A. (2012, 31. oktobar) Đaci se osećaju bezbednije, *Danas*, str 5.

Vlahović, A. (2011, 28. novembar) Mamino čedo, udri ga što jače, *Press*, str. 8.

Vukmirović, Đ. (2012, 12. jun) Biju na sakom koraku, *Večernje novosti*, str. 17.

Internet izvori

B92 (2012, 12. oktobar) Obuka o kriznim situacijama u školi, Dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=10&dd=21&nav_category=12-&nav_id=653681 stranici pristupljeno 20.10.2012.

Beta, Negotin (2012, 14 septembar) Devojčice tukle i ošišale drugaricu zbog FB, Kurir, Dostupno na: <http://www.kurir-info.rs/negotin-devojciice-tukle-i-osisale-drugaricu-zbog-fb-clanak-410058> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Đorđević, K. (2011, 13. novembar) Roditelji često ne razumeju šta se dešava. Politika, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Roditelji-cesto-ne-razumeju-sta-se-desava.lt.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Đorđević, K. (2012, 19. februar) Preventiva jedino rešenje za decu siledžije, Politika, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Preventiva-jedino-resenje-za-decu-siledzije.lt.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Ekipa Blic-a (2012, 31. oktobar) Kuršumlja: Napadnut gej mladić. Dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=10&dd=31&nav_category=16-&nav_id=656478 stranici pristupljeno 20.12.2012.

Ekipa Kurira (2012b, 28. oktobar) Đake tretiraju kao kriminalce, Kurir. Dostupno na: <http://www.kurir-info.rs/dake-tretiraju-kao-kriminalce-clanak-480667> stranici pristupljeno 20.12.2012.

Ekipa Press-a (2011a, 8. decembar) Zar nije dosta: umalo da se ponovi niška tragedija, Press, Dostupno na: <http://www.pressonline.rs/info/politika/191349/svagog-dana-sume-vredjali-i-ubacivali-mi-bube-u-kosu.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Ekipa Press-a (2011b, 30. novembar) Naše ćerke nisu nasilnice. Press, Dostupno na: <http://www.pressonline.rs/info/beograd/189615/nase-ckerke-nisu-nasilnice.html> stranici pristupljeno 20.12.2012.

<http://www.okurazi.se/index.php/faq/43-nikola> stranici pristupljeno 14.2.2013.

Lemajić, J. (2013, 13. januar) Subotica: Tuku mlade, strah vlada gradom, Večernje novosti, Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:41-4644-Subotica-Tuku-mlade-strah-vlada-gradom> tranici pristupljeno 20.1.2013.

Mićević, I., Mijatović, V. (2012, 18. novembar) Osnovci sve nasilniji, Večernje novosti, Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html:354057-Osnovci-sve-nasilniji> stranici pristupljeno 20.12.2012.

Milenković, S. (2012, 2. novembar) Grupa đaka tukla vršnjaka, ostala deca skandirala „Ubij Ciganina!“ Blic, Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/352553/Grupa-djaka-tukla-vrsnjaka-ostala-deca-skandirala-Ubij-Ciganina> stranici pristupljeno 20.11.2012.

Milivojević, Z. (2011, 9. decembar) Telesno kažnjavanje kao pravo i dužnost roditelja. Politika, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Sta-da-se-radi/Telesno-kaznjavanje-kao-pravo-i-duznost-roditelja.lt.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Mitić, Lj. (2012, 19. januar) Stariji đaci skinuli osmogodišnjaka golog i maltretirali u poljskom toaletu, Blic, Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/302293/Stariji-djaci-skinuli-osmogodisnjaka-golog-i-maltretirali-u-poljskom-toaletu> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Mitić, A. (2011, 14. novembar) Zvonilo je. Počinje poslednji čas za srpsko školstvo, Press, Dostupno na: <http://www.pressonline.rs/info/politika/186566/zvonilo-je-pocinje-poslednji-cas-za-srpsko-skolstvo-.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Posebni protokol o zaštiti dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno vaspitnim ustanovama. Dostupan na: http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html stranici pristupljeno 20.1.2013.

Preradović, Lj. (2012b, 8. novembar) Novi Sad: Maloletnik izbo dvojicu mladića, Večernje novosti, Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html:404936-Novi-Sad-Maloletnik-izbo-dvojicu-mladica> stranici pristupljeno 20.11.2012.

Preradović, Lj. (2012c, 22. decembar) Kać: Za oslobađanje maloletnika 30 hiljada potpisa, Večernje novosti, Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html:411643-Kac-Za-oslobadjanje-maloletnika-30-hiljada-potpisa> stranici pristupljeno 23.12.2012.

Preradović, Lj., Ristović, M. (2012, 25. novembar) Pišu zakon da spasi decu, Večernje novosti, Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.291.html:407500-Pisu-zakon-da-spasu-decu> stranici pristupljeno 20.11.2012.

Simić-Miladinović, M. (2011, 13. novembar) Talas maloletničkog nasilja–Likuše se tuku muški, Politika, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Likuse-se-tuku-kao-muskarci.lt.html> stranici pristupljeno 20.10.2012.

Tanjug (2012, 12. decembar) Srpski đaci jedanaesti na listi najmanje nasilnih na svetu, Blic, Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/357488/Srpski-djaci-jedanaesti-na-listi-najmanje-nasilnih-na-svetu> stranici pristupljeno 20.12.2012.

Vlahović, A. (2012, 4. oktobar) Malog Anđela ponovo prebili, Press, Dostupno na: <http://www.pressonline.rs/info/hronika/245431/malog-andjela-ponovo-prebili.html> stranici pristupljeno 20.11.2012.

Vuković, B. (2012, 30. januar) Očevi uče sinove nasilju, Blic, Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/304246/Ocevi-uce-sinove-nasilju> stranici pristupljeno 20.10.2012.

ZORICA MRŠEVIĆ

Victims of peer violence

This paper presents facts on peer violence victims, committed by minor perpetrators against other minors. The author analyses four main characteristics of peer violence: imbalance of power between perpetrators and victims, identified intention to cause injuries, permanent treats of repeated violence and afraidness of the victims. Otherness and weakness (physical and social) of the victims are identified as the main motives of the perpetrators who decide to attack, and these characteristics form the basis of the victim typology. Due to the fact that the research is phenomenologically based mostly on media report on peer violence cases in the period between September 2011 and the end of 2012, the author illustrates all main statements with the real cases which took place in the focused period. Measures to combat peer violence are presented, like the already established such as the school without violence program, and those recently proposed, such as the so called Aleksa's class.

Key words: peer violence, weaknesses and otherness of the victim, group violence against individuals, Aleksa's class, school without violence.